

Fig. 1. Frederikssund. Ydre, set fra vest.

E.M. 1962

FREDERIKSSUND KIRKE

UDESUNDBY KIRKE

Ude Sundby omtales af Saxe, og man ved, at byen 14. maj 1315, af den senere Christoffer II., blev tilskødet Sorø kloster, og at den ved reformationen kom til kronen¹. På byens overdrev lå skibsbroen Sundby færge, der 1573 nævnes som toldsted². 1578 fik Slangstrup ret til at bygge en søbod (pakhus) og påny 1632, den sidste under navnet Falkenberg (heraf falken i Frederikssund byvåben). Disse Slangstrup søboder, hvis beliggenhed næppe var helt identisk med ladestedet Sundby færge, optræder første gang under navnet Frederikssund (efter Frederik III.) 30. april 1650 og blev året efter toldsted. 1669 sammensluttedes Frederikssund og Slangstrup til en art dobbelt-købstad, men 1809 mistede den sidste sine rettigheder³. 1567, før Slangstrup fik rettigheder ved Sundby færge, havde Ude Sundby sogn 33 decimantes⁴. Efterhånden voksede der beboelse omkring pakhusene, og selv om indbyggerne dér både i verdslig og kirkelig henseende hørte til Slangstrup sogn, er det tydeligt, at de ofte har søgt den nærliggende Ude Sundby kirke. Det kendes både på kirkens bygningshistorie og på de stridigheder om det kirkelige tilhørsforhold, som opstod mellem beboerne og Slangstruppræsten. Ved overenskomst 1646 havde folk fra søboderne fået en vis ret til at søge Ude Sundby, og et kongebrev 1657 tillod dem at vælge frit mellem denne og Slangstrup kirke under forudsætning af, at Slangstrup sognepræsts rettigheder ikke krænkedes. Ved reskript af 22. april 1746 gjordes Ude Sundby kirke til sognekirke også for Frederikssunds indbyggere, medens

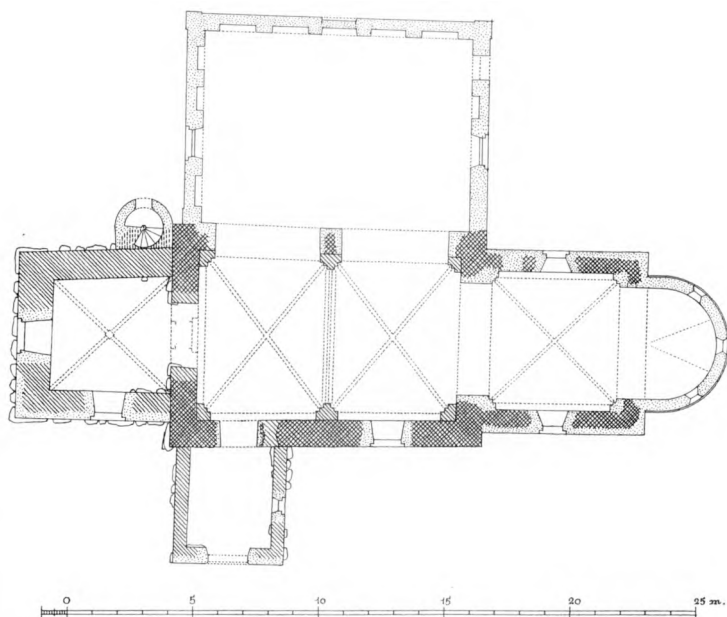

Fig. 2. Frederikssund. Plan. 1:300. Målt af C. G. Schultz 1935 (suppleret ved El. M. 1967).

sognepræsten i Slangstrup nu blot fik ret til en årlig afgift på 20 sjetdaler, hvilken sidste bortfaldt 1815. 18. aug. 1874 solgtes kirken af staten til gårdejerne i Ude Sundby, men i den følgende tid erhvervede particulier Carl Joh. Agerlin ene-ejendomsretten, som han 25. aug. 1899 skænkede til Frederikssund kommune⁵.

Den gamle Ude Sundby kirke omslutes nu helt af den moderne by Frederikssund. Endnu 1870 lå kirken alene på sin bakke øst for den gamle landsby. Kirkegårdsterrænet har sit højeste punkt nogle meter øst for koret, hvor den ældste østmur har stået. De store udvidelser af kirkegården mod vest, nord og øst er fremkaldt af Frederikssunds opvækst og den ældste (mod vest) gennemførtes muligvis allerede 1677⁶, den yngste 1965 (mod nord, endnu ubenyttet). Mod syd, hvor kirkegården synes at have bevaret sin middelalderlige udstrækning, er der en ret tyk, teglhængt mur. I sin nuværende form kan det stærkt flikkede teglstensmurværk, som ud for selve kirkebygningen udgør murens øvre del, kun være et par århundreder gammelt, men det hviler på en kampestensmur, der kan være middelalderlig. Omtrent i flugt med tårnets vestside ændrer hegnsmuren karakter og på dens inderside ses en stærkt frem-springende kampesten, der kan være levn af kirkegårdens middelalderlige syd-vesthjørne. Det tilsvarende sydøsthjørne (nogle få meter øst for korgavlens flugt) er bevaret ved den moderne østudvidelse. Den ældste vestudvidelse (1677?) kan følges på den teglhængte kampestensmur, der strækker sig fra det nævnte sydvesthjørne til ligkapellet, og den yngste vestudvidelse, 1831, har

teglhængt kløvestensmur både mod syd og vest⁷. Kløv- og teglstensmur hegner tillige vestsiden af nordudvidelserne (den ældste vistnok 1864⁸) og sydsiden af østudvidelse (1951), mens hele øst- og nordsiden har rafte- eller trådhegn. Kirkegården har nu seks indgange (køreporte og/eller låger), to til hver af nordudvidelserne, en lille tremmelåge ved det gamle sydøsthjørne og i vest, ud for tårnet, en vældig kamtakket portal fra begyndelsen af 1930'rne; den har tre spidsbuede, falsede åbninger, hvoraf porten i midten krones af et granitrelief (engel, udført af Emanuel Nielsen, sml. døbefont). På dette sted lå en køreport med låger fra 1831⁷ og muligvis den 1684⁶ nævnte port med kamtakker.

To †*kirkeriste* forarbejdedes af jern og træ 1630⁶.

Et †*halsjern* med tilhørende kæde og hængelås nævnes i kirkens inventarier fra 1764⁹ og 1804⁷.

I forbindelse med apsidens opførelse 1866 f. gennemførtes en afgravning af terrænet lige syd og øst for kirkebygningen, hvor jordsmonnet 1862 siges at være alt for højt. Samme år blev der foran våbenhuset lagt »et for kort og for smalt fortov«, som i halvanden alens bredde ønskedes ført rundt om hele bygningen¹⁰.

Ligkapellet ved søndre hegnsmur er ifølge årstallet over døren rejst 1890, af røde sten, i nyromansk stil med blændingsprydede og kamtakke gavle.

Et †*kalkhus* på kirkegården fik nyt fodtømmer 1617¹¹, 1650⁶ byggedes et nyt i bindingsværk og med tegltag; repareret 1664¹². 1861 omtales en *kalkkule*¹⁰.

Kirken består af kor (med †apsis) og skib fra romansk tid, våbenhus i syd og tårn i vest fra senmiddelalderen, en stor nordre korsarm fra 1744 og en apsis fra 1866. Et sakristi fra 1744, ved korets nordside, er nedrevet 1866. Orienteringen har afvigelse til syd.

Kor og skib er rejst af *rå og kløvet kamp* med detaljer af *kridtkvadre*. Om den forsvundne apsis, se p. 658. Skibets romanske murhøjde målt over terræn i sydøst er 4,1 m. Bag våbenhuset kan man fastslå, at kampestensmuren er sat i ret jævne skifter af udsøgt materiale, det vil sige af fortrinsvis rektangulære eller kvadratiske sten uden behugning og kun ret sjældent kløvet. Murbehandlingen med bredt udstrøgne fuger er kun sporadisk bevaret, og der ses ingen mindelser om kvaderridsning. Indvendig på overvæggene ses hist og her en forholdsvis jævn, men ru puds. Kirkens nuværende ydre murbehandling, der stammer fra istandsættelser 1866 f., har i særdeleshed for korets vedkommende ikke meget med den oprindelige at gøre. Korets østhjørner er nu (som murene) af kløvede sten, og det er muligt, at de altid har været af granit; dette er i alt fald tilfældet med den nedre del af skibets østhjørner, hvorimod den øvre del og vesthjørnerne¹³ er af kridtkvadre. Samme materiale er benyttet i de to øverste skifter indvendig i koret, hvor muren nedenunder dog synes at være af

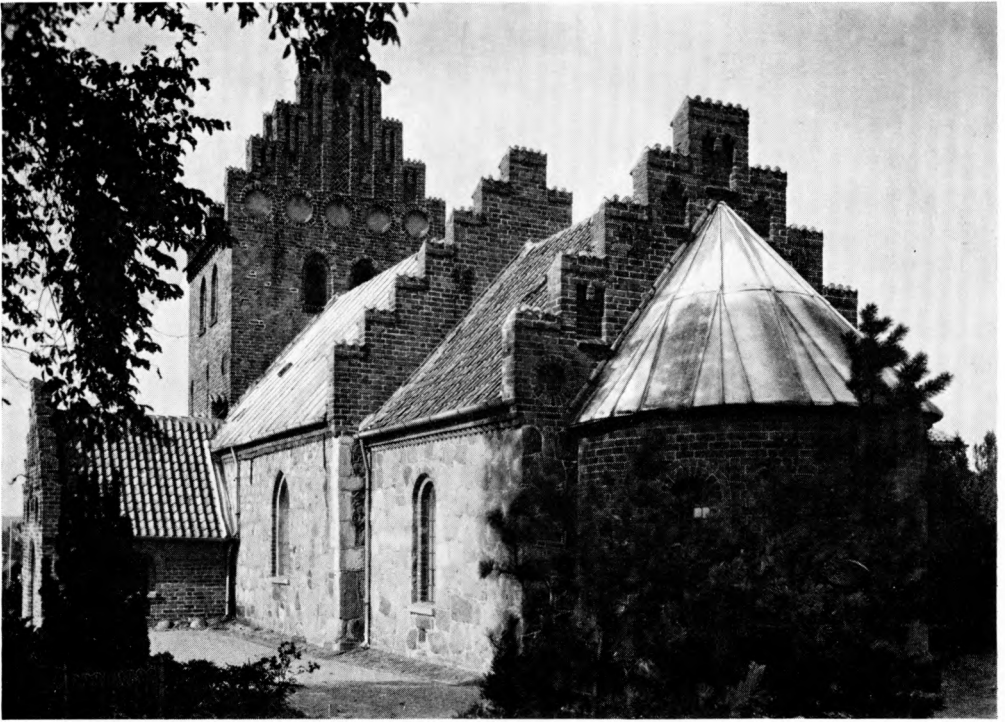

Fig. 3. Frederikssund. Ydre, set fra sydøst.

E. M. 1962

rå kamp som i skibet. Kridt træffes også i det eneste bevarede vindue, skibets vestre i syd, som er blevet blændet ved våbenhusets opførelse (sml. fig. 4). Det smigede, rundbuede vindue har både karme og stik af uregelmæssigt tilfaldne kvadre; udvendig måler vinduet ca. 135 cm i højden og 70 cm i bredden, indvendig ca. 60 cm. Skibets syddør, der blev stærkt udvidet 1866 f.¹⁴, har mod kirken en rundbuet overdækning, der skimtes som en revne i puds. Der ses ingen spor efter loftsbjælkerne, og af gavlene er kun skibets vestre delvis bevaret.

Ændringer og tilføjelser. Blandt de senmiddelalderlige arbejder, som lader sig identificere, er det ældste vistnok en istandsættelse af skibet. Den har antagelig også omfattet apsis og kor, og det er muligt, at den skal ses som indledning til kirkens overhælvning, der må henføres til 1400'erne. Både fra skibets tagrum og fra tårnets mellemstokværk iagttages øvre del af et fladbuet, falset vindue med spidsbuet spejl udvendig; stikket går lidt op over den vestre skjoldbue i skibet, men derfor kan vinduet godt høre sammen med hvælvslagningen. Tilsyneladende er skibets vestre (og østre) taggavl ved samme lejlighed blevet ommuret og forsynet med kamtakker (to ses endnu i sydvest), mens langmurene har fået udkragende gesims, alt af munkesten (med ridsefuge);

bag våbenhuset ses de to underste skifter af gesimsen, der svarer helt til bygningens nuværende nedre gesimsskifter. Til denne gesims har der svaret et senmiddelalderligt tagværk med to fodremme. *Skibets* to *krydshvælv* har ret flade kapper, der hviler på falsede vægpiller, svagt tilspidsede helstens skjoldbuer, en halvandenstens gjordbue (med falset tværnsnit, sml. Tikøb, Lyng-Kronb. hrd.) og retkantede halvstens ribber; pillerne har ikke kragbånd, men i vederlagshøjde er der anbragt een eller to tværstillede løbere, der danner basis for ribben. Lette halvstens overribber; i vesthvælvets søndre svikkel findes en tilmuret *lem*, hvorigennem der har været opgang til loftsrummet forud for tårnets opførelse.

Våbenhuset (fig. 4), der i forbindelse med tagværkets fornyelse 1619¹¹, kaldes »Vogehuset«, er en lille, lav, sirligt udformet bygning af munkesten i munkeskifte over en syld af ret store, fremspringende kampesten. Flankemurene har hver en to skifter høj båndblending med skrå sål og mod syd afsluttet mod en cirkelblending. Fire skifter over båndet sidder en falsgesims, båret af tæt-siddende konsoller, som på underkanten har en rundstav mellem platter. Taggavlen har små pibeblandinger ordnet gruppevis under kamtakkerne og i midten et motiv, der består af to cirkelblandinger, som flankerer et udkragende, hagekorslignende tegn. Såvel den store, rundbuede dør (sml. indskrift 1654 p.

665) som vinduet i øst og bræddeloftet er nye. — Efter at våbenhuset 1619 havde fået nyt tagværk (atter fornyet 1791¹²), blev det 1624 veludstyret indvendig med panelværk, bænke og loft⁶. Under gulvet en muret begravelse fra 1738—39 (p. 669).

Indridsninger. I flankemurene ses mange indridsede årstal og bomærker fra 1700'rne og 1800'rne.

Tårnet, på tre stokværk og med blændingsgavle i øst-vest, er yngre end skibets hvælv og må sammen med våbenhuset stamme fra middelalderens sidste århundrede. Det er af munkesten i munkeskifte (fugen indtrykket foroven og i den ene kant), og østmuren står på den allerede da ommurede vestre gavl i skibet. Tårnrummet, der indtil 1744 benyttedes som *dåbskapel* (sml. p. 662), har i vest og nord rundbuede vinduer, som formentlig begge er indhugget 1870⁸, men også før den tid har der været vinduer. Det åbner sig mod skibet med en svagt tilspidset arkade, brudt gennem gavlen og dens middelalderlige vindue. Den med murene samtidige hvælving har halvstensribber, der mødes om et topkvadrat. Adgangen til mellemstokværket er gennem en ofte ommuret trappe (p. 657), hvis anbringelse helt uden for nordmurens liv taler for, at tårnet en kortere periode har været forsynet med *fritrappe* til den fladbuede overdør i mellemstokværket. Dette har en lysglug i syd, rundbuet og smiget indvendig, retkantet udvendig, hvor den flankeres af cirkelblandinger; gennem skibets gavl er der brudt en fladbuet og pænt muret dør til tagrummet. Klokkestok-

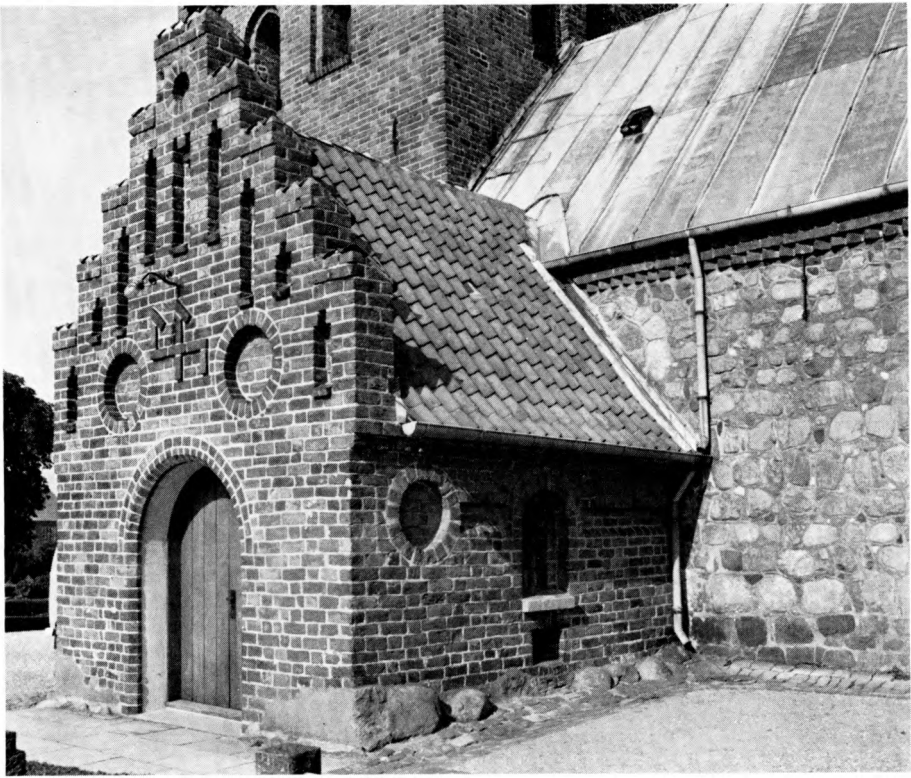

Fig. 4. Frederikssund. Våbenhuset (p. 656).

E. M. 1962

værket har til hvert verdenshjørne to spidsbuede, falsede glamhuller. Begge taggavle synes oprindelige; de har over en række cirkelblændinger, fem i øst og fire i vest, en række aftrappede højblændinger, som er tvedelt af hængestav; midtblændingen har siksakmuret bund. På østgavlens inderside er der spor efter det oprindelige tagværks kongestolpe.

Tårnet, der er skalmuret foruden i vest og på hele sydsiden, nævnes første gang 1610 i forbindelse med murværkets istandsættelse og syv år senere ved fornyelse af klokkeloft og klokkestol⁶. 1664 og 1776 fornyedes tagværket, sidste år tillige gesimsen, og 1713 blev der i forbindelse med skalmuring indlagt bjælker med synlige jernankre¹².

Trappehusets nuværende halvrunde form skriver sig fra en af de talrige delvise ombygninger¹⁵, som afsnittet har gennemgået siden 1678⁶, da det omtales som »udfaldet«; rundbuegesimsen hidrører formentlig fra 1860'erne. Både tendensen til udvæltning fra tårnet og den allerede nævnte placering af selve trappeskakten tyder på, at der er tale om en tilbygning. På tårnmuren ses aftryk efter et ældre tag, muligvis det, der med en gavl fornyedes 1734¹².

Kirkens udvidelse 1744. Gennem møblering af kirken med pulpiturer havde

man 1639 og 1736 prøvet at imødekomme det krav om plads, som øgedes i takt med Frederikssunds vækst; men få år efter rejsningen af det sidste pulpitur måtte man udvide kirken til næsten det dobbelte areal ved opførelse af et sideskib eller en »korskirke«, der dækker hele skibets nordside, og som straks fik et stort pulpitur. I hjørnet mellem denne tilbygning og koret rejstes et nyt sakristi, og den gamle kirke ommøbleredes; fra syd rykkedes prædikestolen mod nord, så den blev tilgængelig fra sakristiet, fonten overflyttedes fra tårn til kor, hvorfra skriftestolen rykkede til sakristiet. 1743 sluttedes der kontrakt med murmester Hans Engel og snedker Jens Christensen, begge af Farum, om arbejdet, og 1744 var *korsarmen* fuldført¹². I sin udformning er den stærkt beslægtet med de store tilbygninger, der i samme århundrede rejstes ved andre af rytterdistriktets kirker¹⁶. Materialet er gule Flensborgsten; murene har lisenere, profileret gesims (hulkel og rundstav under to retkantede led) og et vindue til hver side samt en dør under det nordre; taget er afvalmet. Nordmurens åbninger er blændet, og vinduerne i øst og vest er spidsbuede, men de har formentlig ligesom de indvendige murblendinger haft fladrundbuet stik. Loftet og de synlige bjælker blev muligvis malet sammen med pulpituret 1746 (p. 666) og påny 1827¹⁵, men er nu (efter udsættelse ved synet 1870⁸) gipset og forsynet med stor hulkel langs væggene og en midtroset.

†*Sakristier*. Beliggenheden af det sakristi, hvis tag blev understrøget 1678⁶, er ukendt; det kan have været indrettet i apsiden (p. 659). Sakristiet fra 1744 var formentlig af gule sten som korsarmen, og taget var blytækt. Det havde to døre, een til koret og en til prædikestolen (dvs. til korsarmen). 1760 blev dets mure forhøjet, og 1771 synes det at være blevet inddraget under fælles tag med koret, hvorpå blytaget udskiftedes med sten¹². Tilbygningen omtales sidste gang 1866¹⁴, da synet foreslog sakristiet opført »i forbindelse med koret som en apsis« ved den allerede påbegyndte ombygning af koret og kirkens restaurering. Planen må omgående være bragt til udførelse, men også dette sakristi blev nedlagt; 1902¹⁷ fjernedes skillevæggen til koret, og apsiden inddroges som alterrum.

*Ombygningen 1866—68*¹⁸ omfattede i første række koret, hvis hvælv fornyedes i sammenhæng med opførelsen af en apsis, og hvis ydre kampestensbeklædning blev helt omsat som kløvstensmur, men også resten af kirken blev istandsat. Skibets mure, der som korets synes at have været pudset og hvidtet¹⁹, blev rensat og forsynet med kraftigt optrukne cementfuger. Skibets østgavl, der 1863⁸ truede med at styrte ned over hvælvene, blev omsat, men koret fik ikke den udvidelse, man ønskede 1841²⁰, thi *apsiden* opførtes til afløsning af det 1744 byggede sakristi (p. 658). Dens mure er af røde mursten og dens tredelte hvælving af træ og puds; til hver hvælvkappe svarer et rundbuet jernvindue, og korets vinduer har samme form, mens skibets synes at have beva-

E. M. 1902

Fig. 5. Frederikssund. Indre, set mod nordøst (ind i 1744-tilbygningen) og mod øst.

ret de spidsbuede fra 1830²¹ (vinduesrammerne i de sidste synes forandret til bly af H. B. Storck 1902¹⁷). Kirkens oprindelige *†apsis* var formentlig borte 1866, men regnskaber og andre kilder lader spørgsmålet åbent. Et stik i den nuværende apsisbue kan hidrøre fra den ældre apside, hvis eksistens må være fastslået gennem en oplysning fra 1707⁶ om reparation af blytaget over »kirken, koret og alteret«.

Kirken står i blank mur, kun korsarmens gesims og nogle cirkelblændinger er hvidtet. Kampestensmurværket har hårdt optrukne cementfuger. De rund- og spidsbuede vinduer er allerede nævnt. Apsis og skib har blytag, resten tegltag; endnu 1791¹² var en del hængt med munketegl. Det indre står hvidkalket; gulvene er fra 1902¹⁷, i apsis-chor af gotlandske fliser, i skibet af kantstillede, gule mursten hvorimellem lerfliser, der også er benyttet i korsarmen. Under stolestader og i tårnet er der bræddegulve.

†Kalkmalerier. På skibets overvæg, omtrent ved syddøren, ses svage røde farvespor på puds. — Ved hvidtning af kirken 1636 blev pillerne malet blå, og 1687 stafferedes kirken indeni med brunrødt og kønrøg⁶; muligvis gjaldt det som i 1727 kun hvælvbuerne¹².

†*Solskive*?. 1661¹² blev en solskive af eg stafferet og ophængt; men da en solskive 1634⁶ opsættes sammen med et sejerværk, er der snarest i begge tilfælde tale om en urskive til dette (sml. p. 667).

†*Vindfløje*. Ved tårntagværkets fornyelse 1664 opsattes to fløjstænger, og 1715 blev fløjen (formentlig den sidste) nedtaget og taget lukket¹².

INVENTAR

Oversigt. Inventaret ændredes og fornyedes ved opførelsen af den nordre korsarm, ved hvilken lejlighed skibets nordpulpitur nedtoges og tilpassedes den nybyggede fløj. Både dette og det gamle vestpulpitur fjernedes i 1800'rne. Nu præges det indre af en omfattende istandsættelse i begyndelsen af 1900'rne (stolestaderne). Fra 1600'rne hidrører kun prædikestolen fra o. 1606, med himmel fra 1655, en lysekroner fra 1650 og et præste-epitaf fra 1655. 1942 kasseredes en døbefont af kunstsandsten og erstattedes af en ny, skulpteret granitfont. Orgelet er fra 1959.

Alterbordet er fra 1902, da »skillerummet mellem kor og apsis blev nedtaget«¹⁷; ved denne lejlighed flyttedes alteret ud i apsidens og beklædtes med et *fyrretræspanel* (92x83x152 cm); det tidligere alterbordspanel var fra 1846²¹.

Alterklæde, moderne. Alle de i regnskaberne nævnte *†alterklæder* har været røde; det 1616 anskaffede var af »rødt engelst«¹¹, og herefter betegnes de som fløjl eller plyds og var kantet med galoner. 1760 købtes et alterklæde med kgl. majestæts kronede navnetræk samt årstallet broderet midtpå¹², og dette broderi overførtes herefter til nyt fløjl, indtil alterklædet midlertidigt afskaffedes.

Altertavlen, opstillet 1840, er et maleri, Kristi bøn i Gethsemane, sign.²² »D. C. Blunck 1839«, mørknet, i nygotisk, forgyldt ramme; i postamentfeltet gylden fraktur på sort: »Dog skee ikke min, men din Villie«. Luc. 22, 41²¹. Nogle planer 1870 om en mere pompøs ramme strandede⁸.

†*Altertavle*. Den første meddelelse, som fortæller om den tidligere altertavles udseende, er fra 1746, da maler Hans Nielsen, Ganløse, for kongens regning restaurerede den, »som i sit træværk bestaar af 3 store fyldinger«; den var malet på kridt, der blev afskrabet, hvorefter tavlen blev malet og forgyldt. 1740 havde samme maler »bag og ved siden af« tavlen trukket et gardin med blå og hvid limfarve¹². Herefter oplyses kun, at den blev vasket 1803, og at de gamle zirkler blev fastlimet 1827⁷.

Altersølv. *Kalk*, 1676, anskaffet 1678; over den seksstungede fodplade har den ret flade fod, som normalt for barokkalke, en bred kantvulst, der ender i en platte, men foden er hamret op i en sekskantet keglestub, som når lige til knoppen, uden mellemliggende skaffled, fra øverst til nederst seksdelt af brede punselfurer. Den ganske flade knop er udformet med foldeværksagtige grater og har seks små, glatte rudebosser. Mellem knoppen og det store, fornyede

bæger er der et langstrakt, sekskantet skaftled. På fodens overside en graveret versalindskrift: »denne kelck oh(!) disch horer til Udsynby kiercke som Andreas Mortensen kirckewerger haffver ladet giort paa kirkens wegne anno 1678«. På fodpladen Københavns mærke 1676 og utydeligt mestermærke i rektangel, to bogstaver, det første et I, det andet et M, H, N eller K. 23 cm høj. *Disk*, sikkert hørende til det sæt, der anskaffedes 1610⁶, med graveret cirkelkors på randen, 17 cm i tv. Under bunden mestermærke for Københavnerguldsmeden Jørgen Prytz († 1612. Bøje 131). *Oblat-æske* 1829, udført af guldsmedemester J. A. Silvertsen »her af Staden«²¹, glat, oval, 12x8,5 cm og 4,5 høj, med Frederik VI.s kronede monogram graveret på låget. Under bunden graveret skriveskrift: »Udesundbye Kirke 1829« samt indprikket »vog 12 1/2 Lod Prøve«. I de ældre regnskaber omtales ingen vinkande, kun den sædvanlige tinflaske til at hente vinen i. 1837 anskaffedes to *†*porcelænskanter⁷.

Berettelsessæt. Sygekalk med indsat vinflaske og oblatskruegemme fra 1869. Kalken, 10,8 cm høj, har cirkulær fod, glat knop som en fladtrykt kugle og bredt ægformet bæger, hvorpå graveret skriveskrift: »Udesundbye«; alle dele (disken mangler) er stemplet F. Dahl i ovalfelt (Bøje nr. 1098) samt Københavns mærke [18]69. I samtidigt, læderbetrukket hylster formet efter kalken og foret med rødt filt. Hos sognepræsten.

Et ældre sæt, med Christian VI.s navn, fra 1745¹², gik til grunde ved branden i Frederikssund 15. juni 1868.

Alterstager (fig. 6) 1622, med indslået versalskrift: »dise tho stager hafver peder lavrissøn y wdersvnby oc hans hostrv karren lavris daater for ærit til wdersvnby kierche gvd til ære — anno 1622«. 44,5 cm høje. Da regnskaberne for 1622 meddeler, at Karen L. har foræret to lystestager på 2,5 lispund, drejer det sig formentlig om en gave ved mandens død. 1833 anskaffedes et par blikalterlys²¹; det var tranlamper, som rentekammeret skænkede til denne (og mange andre) kirker²³; 1867 hedder det i en synsforretning¹⁴: De ubrugelige lamper ønskes ombyttet med alterlys.

†Messehageler. I det ældste bevarede inventarium, fra 1607, opføres en blå

E.M. 1962

Fig. 6. Frederikssund. Alterstager, skænket 1622 (p. 661).

messehagel af fløj, en gammel brun af damask og en gammel syet af en blå korbåbe⁶; i øvrigt er der ikke altid gjort rede for farverne; men fra og med 1721, og formentlig længe før, er rødt blevet eneherskende²⁴.

Alterskranke, 1926, halvrund, af smedjern, tegnet af arkitekt Maar²⁵ (jfr. fig. 5). — 1692—93 bekostedes der lidt over 18 dl. på det *†sprinkelværk*, som er om alterfoden⁶; det er formentlig det samme, som smeden forbedrede 1740, som en snedker drejede fire knapper til, og som Hans Nielsen, Ganløse, 1746 malede »ligesom i andre kirker«¹². 1834 erstattedes det af et nyt, sortmalet jerngitter med messingknapper⁷.

Døbefont 1942, af granit, hugget af Emanuel Nielsen, med fire scener, fra Jesu liv, på kummen; lav, firkløverf ormet fordybning.

Den gamle *†granitfont* blev 1744 flyttet fra tårnet op i koret og formuret der; to år efter blev den marmorert foroven, men foden malet som den forhen har været¹². 1866 krævede kirkesynet en ny *font* anskaffet (beregnet til 50 kr.)¹⁴; det blev en romansk pastiche, af kunstsandsten. 1942 fjernedes den og står nu i rummet bag ligkapellet.

Dåbsfæde. 1) O. 1575, sydtysk, af messing, 58 cm i tv., med bebudelsesrelief inden for minuskelring. For tiden ude af brug. Skal muligvis ophænges over døbefonten.

2) 1829, af tin, 31 cm i tv. I bunden graveret »FR VI« under krone, på kanten skriveskrift: »Udesundbye Kirke 1829« vis-à-vis Københavns stempel med udslidt årstal 18??.

Et *†håndklæde* af drejl til dåben skænkedes 1724 af seigneur Henning Jacobsen i Frederikssund, nævnt i inventariet 1764 med tilføjelsen: nok et gammelt dåbsklæde, i hvis sted behøves et nyt⁹; også inventariet 1804 nævner et dåbsklæde, og i inventariet 1825 tales om et kattunsklæde med huller til fonten⁷.

Prædikestol, malet 1606 af Peder maler i Helsingør⁶, nær beslægtet med bl.a. prædikestolene i Tjæreby 1609 (Strø hrd.) og Slagslunde (Ølstykke hrd., malet 1613), hvoraf Tjæreby ifølge regnskaberne er udført hos Bernt snedker i Slangerup. Stolen er på fire fag med vekslende mandlige og kvindelige pudebærende hermer på hjørnerne — ingen herme i sammenstødet med det nye opgangspanel. Storfelterne opfyldes af arkader, der dannes af omløbende slyngbånd afbrudt af profilkapitæler. Herindenfor løber en anden arkade med vekslende bosseformer og uden kapitæler; den omslutter en konkav, rundbuet niche med en evangelistfigur på en vaseagtig konsol over en kartouche med navnet i reliefversaler, fra opgangen: 1) »S. Matevs«, 2) (fig. 7) »S. Marcvs«, 3) (fig. 8) »S. Lvcas« og 4) »S. Iohannes«. De ret høje postamentfelter er dekoreret med beslagværk om et retkantfelt med flad ædelstensbosse; på fremspringene er der diademhoveder. Frisen er smal, glat og gennemløbende. Samtidig svejet underbaldakin hvilende på ottekantet baluster. Opgangen er ny med arkader, der

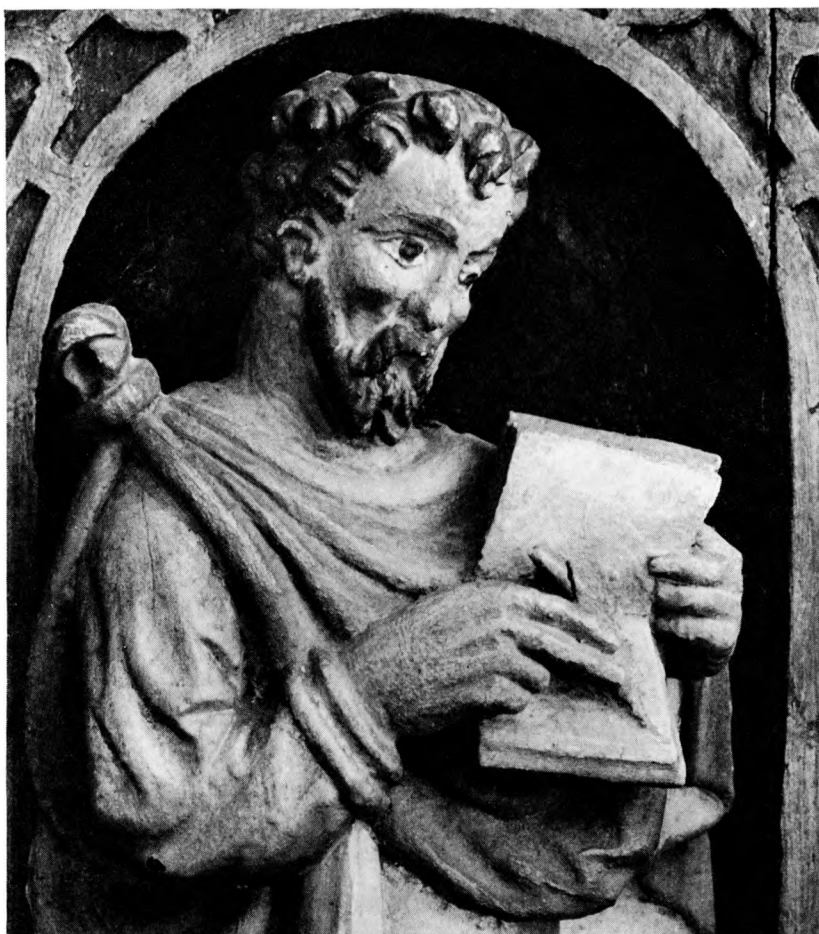

Fig. 7. Frederikssund. Prædikestol. Evangelisten Markus (p. 662).

F.M. 1962

efterligner stolens. Himmelen er bruskbarok med reliefskåret årstal 1655. I regnskabet for 1654—55 hedder det: Jens snedker i Slangerup for en ny himmel, han gjorde over prædikestolen af sit eget tømmer (184 mk.); Steffen maler i København fik 132 mk. for at staffere den⁶. *Himmelen* springer frem fra den bredere vægside som en femsidet polygon; frisen, der på hjørnerne afbrydes af bøjler med englehoveder, kantes foroven af en grov æggestav; topstykkerne udfyldes af store englehoveder undtagen det forreste, der indeholder Frederik III.s kronede monogram flankeret af 16 — 55. På hjørnerne står dydefigurer, regnet fra vinduet: Styrke (med søjle), Tro (med kors) samt to til, der nu er forsynet med spydlignende attributter. Smalle rankehængestykker omkring englehoved, Helligåndsdue under loftet. Ved kirkeudvidelsen 1744 flyttedes prædikestolen over på nordsiden i skibet, og snedker Jens Christensen, Farum, gjorde en ny fyldingsdør fra sakristiet til prædikestolen (jfr. p. 658)¹².

1866 anså kirkesynet en flytning til sydsiden (beregnet til 30 rdl.) for hensigtsmæssig¹⁴. Nu har stolen plads i skibets sydøsthjørne.

Træet er brunmalet med forgyldte ornamenter; evangelisternes kapper og hermernes skafter flerfarvede, hermernes puder røde, en staffering der formentlig stammer fra tiden efter flytningen; herpå tyder også de kluntede frakturbogstaver i stolens og himmelens friser, henholdsvis: »See, de forkastede Herrens Ord« etc. Jerm. 8,9 og »Salige ere de« etc. Luc. 11,28. Bortset fra den oprindelige staffering 1606 ved Peder maler fra Helsingør, er stolen ifølge regnskaberne blevet malet og forgyldt 1746 af Hans Nielsen, Ganløse¹² og igen 1837, for 60 rdl.²¹. — Et firedelt *†timeglas*, der anskaffedes 1741²⁶, omtales sidste gang 1837⁷.

Stolestaderne er fra begyndelsen af 1900'rne, af eg, i renæssancemanér, med to kannelerede pilastre på hver gavl og trekanttopstykke. I tårnrummet er bevaret nogle ældre bænkerader, fra sidste halvdel af 1800'rne (1867?), af fyr, med palmetopstykke og indsatte, drejede småsøjler. Vægpanelerne her i syd og nord er fra baroktiden, med frisefyldinger, hvis udladende spejl har konkavt afskårne hjørner (gammelt pulpiturpanel?). — I begyndelsen af 1620'rne synes en stor del af stolestaderne at være blevet fornyet, og snedkeren fik betaling for 40 »dukker«, som kom på stolene. 1639 leverede Christian snedker i Hillerød en *barnestol* (til kvinder med børn, der skulle døbes)⁶. 1715 gjorde Thøer Andersen snedker en ny stol ved prædikestolen med tralværk ud til mandsstolene. 1748 omtales 20 lukkede stole, og 1757 forsynedes den 1744 opførte »korskirke« med 19 stole i stedet for »de slette bænke«; næste år maledes de 19 stole brune, deres 22 »bistøder« indvendig brune, udvendig med en lys egefarve, de 19 døre med grønne rammestykker og hvid marmor i fyldingerne¹². Hoffmans beskrivelse 1773 giver et godt indtryk af de tætpakkede forhold i dette afsnit af kirken (der sikkert har svaret til indretningen i den gamle kirke). Der var, hedder det, otte »indelukkede« stole, fire neden og fire oven, foruden andre almindelige stole på begge sider øster og vester, og midt imellem disse var kvindfolkestolene anbragt²⁷. 1837 erstattedes vestpulpituret med »amfi-teatrale« bænke i tårnrummet, og stolene i den gamle kirke omarbejdedes med lavere ryg og brystning for 345 rdl.²¹. 1867 fandt kirkesynet det ønskeligt, at stolene på gulvet, til dels brøstfældige, erstattedes af løse bænke med ryg¹⁴.

Hvad *†præste- eller skriftestol* angår, meddeler regnskaberne, at den 1739 blev omgjort af snedker Jens Christensen, Farum, ved hvilken lejlighed der også indkøbtes 10 alen grønt rask til den; men allerede 1746 maledes Hans Nielsen, Ganløse, den nye skriftestol i sakristiet¹², hvor der 1838 var indrettet et nyt knæfald⁷.

En jernbeslået *†kiste* lavedes 1624⁶, og så sent som 1832 kasseredes et gammelt, jernbeslået *†skab*⁷.

Fig. 8. Frederikssund. Prædikestol. Faget med evangelisten Lukas (p. 662).

E.M. 1962

†*Dørfloj.* »I den yderste kirkedør (dvs. våbenhusdøren) findes følgende efterretning: 1654 var en stor Pest i Yde-Siundbye«²⁸. — Kirkens døre er fra 1951.

†*Pulpiturer.* 1639 gjorde Christian snedker i Hillerød et pulpitur (vestligt i skibet) for 164 mk. (inkl. barnestolen), og Mattias maler i Helsingør fik 152 mk. for at staffere »popelaturit«⁶; det var på 10 fag²⁹. 1730 måtte det understøttes med fire støtter og to bjælker; det repareredes 1736, og samtidig op-sattes et nyt pulpitur over kvindestolene af snedkermester Christian Jørgensen, Hillerød, med otte stole, 12 alen langt og 4½ alen bredt (50 rdl.). Begge pulpiturer forsynedes 1740 med marmorering og indskrifter af Hans Nielsen, Ganløse. Korsarmen fik ved opførelsen 1744 et stort pulpitur, og dermed må 1736-pulpituret være bortfaldet i sin hidtidige form; måske blev det genanvendt i korsarmen og kan da være identisk med det »gamle pulpitur«, som Jens

Christensen gav en omfattende istandsættelse i forbindelse med arbejderne på korsarmen. 1746, da alt inventar maledes af Hans Nielsen, blev »det store, nye pulpitur« fire nye fyldinger marmoreret som de næstved siddende gamle fyldinger (fra 1736?); gesims og bjælker marmoreredes ligeledes, mens loftet derunder fik blå limfarve og røde lister. På skibets vestpulpitur marmoreredes de seks fag, som var blevet synlige ved 1736-pulpiturets bortfald, og loftet blev påny blåmalet¹². 1837²¹ fjernedes vestpulpituret (jfr. stolestader), og 1867 ønskede kirkesynet også, at det andet pulpitur (i korsarmen) blev nedtaget¹⁴; dette må være forsvundet samtidig med gipsloftets opsætning (p. 658).

Orgelet er fra 1959, leveret af Frederiksborg orgelbyggeri ved Troels Krohn, Hillerød, med façade efter tegning af Rolf Graae. Kirken fik orgel 1853; ved hovedreparationen 1868 flyttedes det fra kirkens nordside (korsarmen?) ned i den vestlige del³⁰. 1924 opsattes et nyt *†orgel* af orgelbygger Starup ved korsarmens nordvæg³¹, hvor også det nuværende har plads.

Pengeblok, anskaffet 1832⁷, med seks vandrette jernbånd og jernlåg med pengeslidse, låge i forsiden med stor hængelås. 82 cm høj. I våbenhuset.

Pengebøsser, nyere, af messing.

†Penge tavler. Inventarierne 1662 ff. omtaler tre kirketavler¹², 1806 nævnes fire⁷; 1854-inventariet taler om fire kollekttavler og een offertavle³²; den sidste anskaffedes 1833⁷.

Salmenummertavlerne (tre, to på loftet) er fra 1900'erne, til messingtal; to helt nye, små, til dåbssalmer, i koret. På et fotografi fra 1898 i Nationalmuseet ses to ældre tavler, den ene sikkert fra 1833⁷, bastante, til skydenumre.

Lysekroner. 1) Skænket 1656 af Karen hr. Clausen (jfr. epitaf), noget fornyet. Den lille krone har 2x6 arme, der folder sig ned om den svære kugle, som er ciseret med bladværk overalt undtagen på en glat, lidt ophøjet midtring. Hængeknoppen er en vindrueklase, der forbindes med kuglen ved et gennembrudt, fladt kugleled. Skaftet består af glatte og midtdelte kugleled og afsluttes med en flakt ørn. Nederste del af ophængningsstangen er snoet, med udladende, hjerteagtige pynteornamenter. —1831 forsynedes kronen med en del nye arme og repareredes »betydeligt«²¹. I skibets østligste fag, 2—9) Nyere.

Lysearme. 1—2) Nyere. En 1646 skænket *†lysearm* meldes 1833 tabt³³. Den var opsat ved prædikestolen og bar følgende indskrift: »Anno 1646 haver Mogens Ibsen³⁴ foræret denne Arm til Uddesundbye Kirke«³⁵.

Kirkeskib, »Frederikssund«, tremastet bark, fra nyeste tid. I midtskibet. Et »lille *†skib*« opførtes 1806—07 under ubrugelige sager som fordærvet⁷.

†Ligklæde, se *†epitaf* over Peder Andersen 1665 (p. 668).

Sejerværk med indslået kursivskrift på jernrammen: »Ingvard Hansen, Ballerup, 1754«. Stor urskive af kobber, fra 1951, på tårnets vestside, tegnet af P. Mangor og B. Nagel Larsen, udført af Bertram-Larsen. I en beskrivelse fra

E.M. 1962

Fig. 9. Frederikssund. Epitaf 1655, over sognepræst Claus Bertelsen Stenderup og hustru (p. 668).

1773²⁷ hedder det: »Et meget got Uhr-Værk, hvis Viiser-Skive staar paa den Vestre side ud imod byen og Friderichssund med aarstal 1761; derfra staar en liden Klokke inden i Kirken under Taarnet.« Et †sejerværk med »solskive« (sml. p. 660) blev 1634 opsat af sejermager i Helsingør Hans Medtzer⁶.

Klokker. 1) Støbt af »Iohan Peter Hornhawer Fridrichs werck anno 1798«, efter licitation³⁶. Versaler i bånd mellem bladfriser med rokokoagtige ornamenter (jfr. p.651). Tvm. 95 cm. 2) »Støbt af I. C. og H. Gamst Kiøbenhavn anno 1831«. Versaler under bladække. Tvm. 114 cm. — Begge klokker omhængt 1963 og udstyret med elektrisk ringning.

†**Klokker.** Ifølge Lemmings beskrivelse 1759³⁵ var der to klokker³⁷, den ene, fra 1579 af Michel Westfal (Rostock), den anden fra 1634 af Hans Kemmer (jfr. nedenfor). 1634 førtes en gammel klokke til Helsingør, hvor den omstøbtes af Hans Kemmer for 1917 mark⁶, og 1798 omstøbtes en revnet klokke på 47 lispund og 2 pund i Frederiksværk⁷. 1831 revnede den store klokke og omstøbtes af Gamst²¹. — Ved klokkeskatten 1602 afgav kirken en klokke på et skippund og ni lispund til kanonstøberiet i København³⁸.

Klokkestol 1862, af fyr, til to klokker¹⁰.

GRAVMINDER

Epitaf 1655 (fig. 9), over sognepræst Claus Bertelsen Stenderup og hans anden hustru, Karen Christensdatter³⁹. Maleri på mørk baggrund af ægteparret i trekvartfigur i fladbuget ramme omgivet af udsavet rammeværk med malet udsmykning. Ved siden af præstens hoved aldersangivelsen: »Æt. 60«, ved fruens: »Æt. 48«. Over ægteparrets hoveder lysfelt med hebraiske bogstaver (Jahve) omgivet af sky med fire englehoveder og et foroven svævende englebarn, der i højre hånd holder en spydlignende (!) genstand, i venstre et skriftbånd med versaler: »sperate vitam æternam« (»håber på det evige liv«). Den udsavede pynterammes dekoration er, som nævnt, kun malet: bruskbarokke ornamenter optager vingerne sammen med et englehoved og kanter skriftfeltet i hængestykket, englebørnene, timeglasset og kraniet i topstykket, hvor også opsætningsårstallet ses. I den lodret delte kartouche, som holdes af topstykkets englebørn ses til venstre hans initialer H C B S og bomærke, i det højre hendes KCD og Jesumonogram. Indskriften, med gylden fraktur i hængestykkets ovalfelt er et citat fra Jesus Sirach, »Syr. 14, v. 18. Alt kød bortslidis« etc., hvorunder senere tilføjet: »Død i sin allders 62. aar den 13. octobr. Ao 1657«, præstens dødsår. 1867 ønskedes maleriet ved siden af prædikestolen restaureret¹⁴. Nu på tilbygningens østvæg.

†**Epitafier.** Kirken har ydermere haft to epitafier. 1) 1665. Med opstandelsesmaleri, over »Peder Andersen i Uddesundbye og hans Hustrue, Else Mortens Daatter«, der »haver foræret hid til Kirken et Liigklæde med Lagen, saaledes at hvad Rente der af Kand gaae, skal anvendes til Lys paa Alteret, at de kunde Brænde hver Søndag og Helligdag under Gudstjenestens forrettelse, hvis de forordnede Lys icke kunde tilstrække, hvilcket efter deres afgang bør saaledes fremdelis at holdes vedlige. PS. 27. Jeg troer dog, jeg skal see etc. Anno 1665«³⁵.

Ifølge en notits 1898 ved Chr. Axel Jensen, i Nationalmuseets arkiv, lå »på våbenhusloftet et malet træepitafium (uden orn.; gyldne bogstaver på sort grund) fral665.«

2) 1673. Mogens Ibsen, tolder. Gud til ære, kirken til pyrdelse og »sin for-

mand« sal. Mogens Ibsen, fordm rådmand i Slangerup og kongl. Mayt. tolder i Friderichsund, som døde Ao 1665 udi sit alders 55. år samt hans hustru Dorte Claus Daatter og deres børn til amindelse, bekostet af Poul Steenbech, borgmester i Slangerup og »hans Kiereste«, Anna Catharina Werenborg »in Julio 1673«³⁵. Jfr. *†lysearm* 1646 (p. 666) og gravsten nedenfor.

Gravsten. 1) 1665. Mogens Ibsen, kgl. maj. tolder i Frederickssund, boede og døde der i sit alders 54. år 5. 10. 62. »Anno 1665 . . . denne sten haver den sal. mands kiereste Anna Cathrine bekostet med denne murede begravelse sted«. Rødlig ortoceratitkalksten, 175x84 cm, revnet, med fordybede versaler, der er helt afslidt undtagen nær kanterne; men indskriften kan suppleres fra Lemmings beskrivelse 1759³⁵. Mellem gravskriften og »bekostelsesindskriften« af dødes bomærke, et M med et skråt I over højre hovedstav og med et latinsk kors i M'ets vinkel. I skibets gang. Jfr. *†epitaf* ovenfor.

2) O. 1809. »Den trætte olding, sognepræsten til U og O Sundby, hr. Peter Føns, fød den 10. december 1725, død den 9. july 1809 . . .«⁴⁰. Under indskriften initialerne H M F. Rødlig kalksten, 112x71 cm, med fordybede versaler i tværskrift på stenens øvre halvdel. I gulvet under tårnbuen.

Muret begravelse. 1739¹² fik madame Salome Torbensdatter Lidøe, salig Rasmus Hansen Langes efterleverske⁴¹ i Frederikssund, fæstebrev på en familiegrav i våbenhuset, som hun selv har ladet opmure og bekoste. Gravkælderen, der omtrent har størrelse som våbenhuset og er tilgængelig fra dette (sml. p. 656), har ståhøjde, vægge af gule sten og en lysglug i øst (jfr. støbejernskors).

Kirkegårdsmonumenter. *Gravsten.* O. 1853. Major og toldkasserer Hans Joach. v. Schrøder, † 1817 og hustru, Ida Nicol. Schrøder, født Lassen, † 1853. Marmor, 69x48 cm, med fordybede, sortmalede versaler. I apsiden.

Støbejernskors. 1844. »Her under hviler støvet af den ældre Langeske familie, som i aaret 1844 ere optagne af den aabne begravelse under kirken«. Versaler. 106 cm højt. Syd for tårnet.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Kirkeinspektionsarkivet: Frederikssund rgsk. 1606—1716 (1701/02—1706/07 mgl.). — *Kgl. bygningsinspektorer:* afh. 1951. VI B. Kirkeministeriet. Kirker og præstegårde pk. 116. — Se i øvrigt arkivalier for Frederiksborg amt i alm. p. 30. *Ved embedet:* Forhandlingsprotokol 1904—55, I—II. *Nationalmuseet:* Kapellan L. Grüners beretning til »Danske Atlas« 1773. — Indberetning 31. maj 1898 [vistnok af Henry Petersen], — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller og Kjeld de Fine Licht 1964, Marie-Louise Jørgensen 1962 og Erik Moltke 1962, 1967.

Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie I—II, 1931—37. Udg. af Frederiksborg amts historiske samfund. Litteraturhenvvisninger I, 397 og II, 211 f.

¹ S. R. D. IV, 494, 529. ² KancBrevb. 11. april 1573. ³ Arne Sundbo: Frederikssunds og købstaden Slangers historie I, 1931 og II, 1937 (i kommission hos Gyldendalske boghandel). Heri behandles bebyggelsen ved Sundby færge og Ude Sundby kirkes nyere historie. Se I, 22, 114, 131 f., 157 f. ⁴ Sjællands Stifts Landebog 1567, p. 180.

⁵ Sundbo I, 143 ff., 152, 301 og II, 101 f. ⁶ LA. Kirkeinspektionsarkivet. Rgsk. 1606—1716. ⁷ RA. Rtk. Rev. rgsk. Frederiksborg amtstuer. II 1829. ⁸ RA. Kulturministeriet. I. dep. 1848—1916. Journalsager. ⁹ LA. Sjællands stiftsøvrigheds arkiv. 1764. Kgl. kirkers inventarier. ¹⁰ LA. Sjællands stiftsprovstearkiv. Lyng-Frederiksborg, Ølstykke og Horns herreders provsti: 1831—62. Protokoller over synsforretninger over præstegårde og kirker. ¹¹ RA. DaKanc. B 184. Seks års kirker. 1614—20.

¹² RA. Rtk. Rev. rgsk. Kirker. 1661—72. Frederiksborg amt, Lyng hrd.s kirker.

¹³ Det nordre hjørne er stærkt flikket og delvis skjult. ¹⁴ LA. Bispearkivet. 1862—79. Kirkesyn. ¹⁵ RA. Rtk. 245.416. 1821—27. Beregninger og overslag over bygningsarbejder (mul. 1827). ¹⁶ Sundbo I, 302. Kirkebestyrelsen vedtog 21. maj 1743 at udvide med en ny fløj som den, der året før var rejst i Uvelse. ¹⁷ LA. Kgl. bygningsinspektører. VI B Kirkeministeriet. Kirker og præstegårde pk. 116. ¹⁸ Sundbo II, 101.

¹⁹ Jfr. note 6 (1684 omtales reparation og hvidtning af gavlkamme). ²⁰ RA. Rtk. 256. 5—13. Rygningsadministrationens Kopibog 1841—50. ²¹ Jfr. Frborg Amts Tidende 19. juli 1840. ²² RA. Rtk. 245. 91—121. Bygningsadm. 1782—18 journaler. ²³ Jfr. note 7 året 1837. ²⁴ Note 12 året 1721, og note 7 årene 1804 og 1806. ²⁵ Forhandlingsprot. 1904-55, II, 8. ²⁶ Note 12, jfr. note 9. ²⁷ NM. Hoffman: Siellands Kirckers og Sogners samt Herregaardenis Beskrivelse . . ., jfr. kapellan Grüners beretn. til Danske Atlas. ²⁸ Kgl. Bibi. Kallske samlinger: 48, fol. Jessens saml. ... [1743 ff.], noget varieret gengivet i Danske Atlas II, 1764, p. 298. ²⁹ Jfr. note 12, året 1746. ³⁰ Sundbo II, 101. ³¹ Forhandlingsprot. 1904—55, I, 97. ³² LA. Frborg amtstue afd. 3 D. Kirker. med inventarielister og kopibog 1805—54. ³³ Jfr. note 7. Den afsendes dette år til oppudsning sammen med lysekronen, »men kom ikke tilbage igen med denne«.

³⁴ Ifølge Sundbo I, 144 ægtede Mogens Ibsen vistnok dette år en datter af præsten i Ude Sundby, Claus Bertelsen Stenderup, jfr. epitaf p. 668. ³⁵ LA. Bispearkivet. Indb. og svar på cirkulærer. De manglende sognepræster i Sjælland deres historiske efterretninger. 1759. ³⁶ Jfr. LA. Frederiksborg-Kronborg amter. Breve og dokumenter vedr. kgl. kirker og skoler 1797—98, og note 7. ³⁷ Jfr. note 27 og Danske Atlas VI, 1774, p. 55. ³⁸ Danske Samlinger I, 100, jfr. Gribso, i ÅrbFrborg. 1934, p. 72. ³⁹ Ifølge Erh. Qvistgaard: Præstehustruer, 1934, blev hun gift med eftermanden og døde 1665, 48 år gammel; dette synes ikke at stemme med hendes aldersangivelse på maleriet. ⁴⁰ Wiberg: Præstehist. har fejlagtigt 12. juli. ⁴¹ Rasmus Hansen Lange døde 1738, se Sundbo I, 295.

Fig. 10. Frederikssund og Ude Sundby. Detalje af udskiftningskort fra 1782; de to bebyggelser ligger henholdsvis sydvest og nordøst for landevejen.